

Zastave pobjede koje su u Beogradu istakle slavne jedinice Crvene armije i Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije simbolično su predstavljale krvlju zapečaćen borbeni savez naroda i armija bratskih zemalja u godinama borbe protiv fašizma. Za oslobođenje istočnih krajeva Jugoslavije i glavnog grada Beograda rame uz rame su se borili heroji s Volge i sa Sutjeske. U toku herojske borbe još više je očvrstlo prijateljstvo sovjetskih i jugoslovenskih naroda. Zajednička borbena dejstva jedinica Crvene armije i Narodnooslobodilačke vojske, koje su oslobodile deo Jugoslavije od okupatora, bile su važan događaj za celu zemlju.

Beogradska operacija je jedna od najslavnijih stranica u istoriji zajedničke borbe naroda Jugoslavije i Sovjetskog Saveza. Njen izuzetan značaj određen je velikim borbenim uspehom, koji daleko prevazilazi operativne granice, i koji je bio važan prilog u rešavanju velikih strategijskih zadataka. Beogradska operacija je, pre svega, odraz jedinstva ciljeva borbe slobodoljubivih naroda, njihovog bratstva po oružju koje se rađalo još 1941. godine.

Zajednička borbena dejstva oružanih snaga Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, kojima su se pridružile i jedinice Narodne armije Bugarske, svedoče o međunarodnoj solidarnosti zemalja koje su se borile protiv fašizma.

Godine drugog svetskog rata bile su za mnoge narode godine teškog iskušenja duhovnih i fizičkih snaga. Fašistički zavojevač pretio je da će narodima Evrope i drugih kontinenata nametnuti mračno ropstvo i uništiti im kulturne tekovine. Nad čovečanstvom se nadnela smrtna opasnost. Bili su potrebni nadčovečanski naponi da bi se srušio fašizam.

U gigantskoj borbi snaga razuma i progresa protiv sila reakcije trijumfovala je veličina duha slobodoljubivih naroda, njihova odlučnost na samopožrtvovanje u ime pobjede pravedne stvari.

Narodi Sovjetskog Saveza i Jugoslavije ponosni su na to što su se u vremenu najvećih iskušenja nalazili u prvim redovima boraca protiv fašističke agresije i što su svojim herojskim podvizima za sva vremena ispisali istoriju besprimerne borbe koja se završila veličanstvenom pobjedom nad fašizmom.

Istorijska misija u godinama drugog svetskog rata pala je u deo prvog na svetu socijalističkoj državi. Sovjetski Savez i njegove oružane snage, pod rukovodstvom Komunističke partije, dali su odlučujući doprinos razbijanju Hitlerove Nemačke i oslobodenju porobljenih naroda. Sovjetski narodi i njihova herojska Crvena armija, koji su za sve vreme rata nosili glavni teret borbe za razbijanje fašističkih agresora, stekli su večnu slavu i sveopšte priznanje celog sveta.

I višegodišnja herojska borba jugoslovenskih naroda protiv fašizma opravdano je zaslužila duboko poštovanje i priznanje slobodoljubivih ljudi. Sovjetski narodi dobro znaju s kakvim su se junaštvom i samopregorom borili narodi Jugoslavije protiv zajedničkog neprijatelja. »Sovjetski ljudi« — podvlačio je N. S. Hruščov — »visoko cene veliki udeo herojskog jugoslovenskog naroda, rukovođenog jugoslovenskim komunistima na čelu sa drugom Josipom Brozom Titom, u opštoj stvari pobjede nad fašizmom«.¹

Plamen opštenarodnog rata koji se razgoreo u Jugoslaviji bio je drugim porobljenim narodima u Evropi veliki primer i snažan podsticaj u njihovoj borbi za slobodu i nacionalnu nezavisnost. Herojska dejstva Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije primorala su okupatora da razvije široka bojišta u svojoj dubokoj pozadini, privezala znatne snage nemačko-italijanskih zavojevača i njihovih pomagača i nanela im ozbiljne gubitke u ljudstvu i tehnici, i time pomogla zajedničku borbu svih.

¹ i »Pravda« od 23. 8. 1963.

armija koje su se borile protiv fašističkih sila, na prvom mestu oružanih snaga Sovjetskog Saveza. Jugoslavija je na taj način dala znatan doprinos antihitlerovskoj koaliciji.

U februaru 1944, u proglasu povodom 26-godišnjice Crvene armije, Centralni komitet Svesavezne komunističke partije (boljševika) ovako se obraća jugoslovenskim narodima: »Hrabri patrioti Jugoslavije! Vaša borba za slobodu i nezavisnost zemlje služi za primer koji nadahnjuje sve narode porobljene Evrope.

Neka živi herojski narod Jugoslavije i njena sjajna Narodnooslobodilačka vojska koja se požrtvovano bori protiv fašističkih okupatora!«

U ovim rečima CK SKP (b) našli su sovjetski ljudi izraz svojih osećanja, svojeg priznanja herojskoj borbi jugoslovenskih naroda.

U borbi protiv fašizma jugoslovenski narodi su dali ogromne žrtve: 1,700.000 ljudi. Svaki deseti Jugosloven izgubio je život. Gubici Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije iznosili su 305.000 ubijenih i 425.000 ranjenih. Zemlja je bila razorena i opustošena. Više od četvrtine stanovništva ostalo je bez krova. Okupatori su razrušili privredu, uništili mnoge železničke pruge, puteve i mostove.

Pa ipak, fašistički okupatori, i pored nadmoćnosti, naročito u tehnici, nisu uspeli da slome borbenu snagu jugoslovenskih naroda. Veru u pobedu jugoslovenski narodi su crpli iz saznanja da se bore za pravednu stvar, za humane ciljeve, i iz spoznaje zajedničkih interesa zemalja koje su se borile protiv fašizma. Neograničeno su verovali u snagu Sovjetskog Saveza, u nepobedivost Crvene armije, koja je na teritoriji Sovjetskog Saveza razbila Hitlerovu soldatesku i u jesen 1944. izbacila je van granica svoje zemlje, a zatim izbila na granice Jugoslavije i pružila bratsku pomoć jugoslovenskim narodima, koji su se već više od tri godine s oružjem u ruci borili protiv okupatora.

Zajednička borbena dejstva jedinica Crvene armije, Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i Narodne armije Bugarske u istočnom delu Jugoslavije imala su vrlo važan vojni i politički značaj.

Beogradska operacija zauzima značajno mesto u opštoj borbi protiv nemačko-fašističkih porobljivača i njihovih pomagača i u završnoj etapi rata. Uspešno izvedenom beogradskom operacijom, tj. oslobodenjem istočnih krajeva Jugoslavije, front neprijateljskih trupa na ovom odseku Balkanskog poluostrva bio je skoro 300 km odbačen na zapad. Sa oslobodenjem Beograda, glavnog komunikacijskog čvora na Balkanu, definitivno je propala zamisao nemačke Vrhovne komande da se u Srbiji stabilizuje front. Grupa armija »E« prinudno je odstupala iz Grčke na sever i, umesto nameravanog povlačenja preko Beograda, bila je primorana da se povlači kroz planinski, teško prohodni Sandžak i kroz druge besputne krajeve Jugoslavije, stalno izložena napadima jedinica Narodnooslobodilačke vojske.

U toku beogradske operacije jedinice Crvene armije dejsvovala su zajedno s jedinicama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Crvena armija i Narodnooslobodilačka vojska, kao dve bratske savezničke vojske, više od tri godine herojski su se borile protiv zajedničkog neprijatelja iako su se nalazile daleko jedna od druge. A sada su, rame uz rame, lomile nemačko-fašističkog zavojevača. Sovjetska vojska je dobila mogućnost da ne samo pomogne narodima Jugoslavije u ratnoj tehnici i oružju, nego i, neposrednim borbenim dejstvom, u oslobodenju jednog dela zemlje.

Sadejstvo Crvene armije i Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije postizalo se jedinstvenom zamisli operacija i koordinacijom vrhovnih štabova obeju armija. Posle spajanja sovjetskih i bugarskih jedinica s jedinicama Narodnooslobodilačke vojske, sadejstvo se ostvarilo ličnim kontaktima komandanata i štabova.

Za rešenje borbenih zadataka u beogradskoj operaciji bila je obrazovana krupna grupacija sovjetskih, jugoslovenskih i bugarskih jedinica. Sovjetske jedinice su bile ojačane velikom količinom borbene tehnike.

Uspešno završenom beogradskom operacijom razbijena je i većim delom uništena nemačka armijska grupa »Srbija« i nanesen je poraz delu jedinica grupe armija »E«. Bili su stvoreni još povoljniji politički i vojni uslovi za završetak oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, za zaštitu revolucionarnih tekovina.

U oslobođeni Beograd prešlo je političko i vojno rukovodstvo nove Jugoslavije. Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije, Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, Nacionalni komitet, Vrhovni štab i drugi rukovodeći organi razvili su u prestonici svestranu delatnost mobilisući sve snage za definitivno oslobođenje zemlje, dalju izgradnju narodne vlasti i obnovu razorenih oblasti. Delatnost centralnih organa Partije i vlade u Beogradu pridonela je međunarodnom priznanju nove jugoslovenske države.

Posle oslobođenja Beograda i istočnih krajeva zemlje postala je pozadina Narodnooslobodilačke vojske stabilnija i sigurnija. Glavni grad i oslobođeni krajevi bili su tada izvor za popunu borcima i materijalnim sredstvima onih jedinica koje su deystvovalе na sremskom frontu. Hiljade novih boraca iz Beograda i istočnih oblasti Jugoslavije stupile su u redove Narodnooslobodilačke vojske.

Zajednička uspešna borbena deystva jedinica Narodnooslobodilačke vojske i Crvene armije imala su velik moralno-politički značaj za sve jugoslovenske narode. Znatne snage Narodnooslobodilačke vojske obrazovale su neprekidnu liniju fronta. Zauzevši svoje mesto u opštem stratezijskom frontu protiv hitlerovske Nemačke, Narodnooslobodilačka vojska je s još većim oduševljenjem razvila borbu za potpuno i konačno oslobođenje svoje zemlje. Svoje ofanzivne operacije ona je razvijala u tesnoj vezi sa sovjetским jedinicama koje su deystvovalе u Mađarskoj i Austriji.

Značaj beogradske operacije daleko prevazilazi granice Jugoslavije. Zbog oslobođenja gotovo cele Srbije i Makedonije i najvećeg stratezijskog objekta na Balkanu — Beograda, nemačko-fašistička vojska u Grčkoj i Albaniji našla se u krajnje teškom položaju i bila je prinuđena da se ubrzano povuče iz tih zemalja.

Uspešan završetak beogradske operacije i dalje prodiranje Jugoslovenske armije radi definitivnog oslobođenja zemlje i uspesi Crvene armije na južnom krilu sovjetско-nemačkog fronta stvorili su povoljne uslove za deystva sovjetskih jedinica na budimpeštanskom i bečkom stratezijskom pravcu. Jugoslovenska armija, privezavši pred frontom svojih deystava znatne neprijateljske snage, čvr-

sto je štitila južni bok strategijskog fronta Crvene armije. Dalje uspešno nastupanje jedinica 2. i 3. ukrajinskog fronta u Mađarskoj i Austriji, koje se ostvarivalo uoči potpunog sloma fašističke Nemačke, bilo je od velikog značaja za završne operacije Jugoslovenske armije.

Krajem 1944. godine Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije dovršila je oslobodenje Srbije i Makedonije i potpuno očistila od neprijatelja Crnu Goru i Dalmaciju. U borbama za oslobodenje delova Makedonije, Kosova i Metohije učestvovala su, pored jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, tri bugarske armije i dve divizije Narodnooslobodilačke armije Albanije. Istovremeno je bio oslobođen veliki deo Bosne i Hercegovine. U Hrvatskoj i Sloveniji postojale su velike slobodne teritorije koje su bile osnovica za dejstva jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije protiv neprijateljskih garnizona i komunikacija. U to vreme tamo je dejstvovalo sedam korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i više partizanskih odreda.

Pred početak završnih operacija za izbacivanje okupatora iz zemlje izvršena je reorganizacija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Prema naređenju Vrhovnog štaba od 1. januara 1945. bile su formirane 1, 2. i 3. armija a 1. marta — 4. armija. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije je dobila novi naziv: Jugoslovenska armija. U njenom sastavu je već bilo 59 divizija sa oko 800.000 boraca. U njenom naoružanju veliku je ulogu odigrala pomoć Sovjetskog Saveza. Mnoge jedinice Narodnooslobodilačke vojske, posle uspešno završene beogradske operacije, preoruzale su se oružjem primljenim na ime pomoći od SSSR-a i time ojačale svoju bojnu moć.

Podvlačeći veliki udeo SSSR-a u oslobodilačkoj borbi naroda Jugoslavije maršal Tito je na zasedanju Antifašističkog veća, 8. avgusta 1945, rekao: »Sovjetski Savez dao nam je veliku količinu naoružanja svih vrsta, od pušaka do tenkova i avijacije. Mi smo na taj način mogli naoružati mnoge naše divizije i učiniti ih sposobnim da izvrše težak zadatak koji je stajao pred njima. Uz pomoć slavne Crvene armije brzo je oslobođen Beograd i Srbija«.

Završne operacije Jugoslovenske armije otpočele su borbenim dejstvima 4. armije. Dvadesetog marta 1945. godine ova je armija prešla u ofanzivu i, u toku teških borbi, krajem aprila oslobodila Liku, Gorski kotar i Hrvatsko primorje. Nešto docnije prešle su u napad 1. i 3. armija. Pošto su probile sremski front i savladale neprijateljski otpor, one su produžile da nadiru na zapad, u Slavoniju. Za to vreme 2. armija je vodila ofanzivne borbe za konačno oslobođenje Bosne.

I pored jakog otpora koji su nemačke jedinice pružale u želji da spreče ulazak Jugoslovenske armije u Istru i njeno nastupanje prema Trstu, 4. armija je 1. maja oslobodila Trst, a 9. korpus Jugoslovenske armije ušao je u gradove Goricu i Tržič (Monfalkone). Na dan 8. maja 1. i 2. armija oslobodile su Zagreb.

Otpor nemačko-fašističke vojske u Jugoslaviji produžio se do 15. maja iako je akt o безусловnoj kapitulaciji hitlerovske Nemačke bio potpisan 8. maja. I tako, dok se 9. maja u celom svetu slavila pobeda nad fašističkim silama u Evropi, borci Jugoslovenske armije su još nedelju dana vodili žestoke borbe protiv nemačko-fašističkih i kvislinskih jedinica. Hitlerovske jedinice pod komandom generala Lera, koje su pokušavale da se povuku na zapad, bile su primorane da kapituliraju na jugoslovenskom tlu. Tom prilikom je poginulo ili zarobljeno oko 300.000 neprijateljskih vojnika. Rat za Jugoslaviju bio je završen.

Narodi Jugoslavije pobedonosno su završili četvorogodišnji oslobodilački i revolucionarni rat i time izvršili istorijsku prekretnicu u životu svoje zemlje.

Crvena armija i Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije u toku dugih godina drugog svetskog rata dejstvovale su kao dve bratske armije koje znaju svoj patriotski i internacionalni dug.

Bratstvo sovjetskih i jugoslovenskih vojnika, dokazano svestranom borbenom saradnjom u toku beogradske operacije i u daljim borbama, stvarano je onim najdragocenijim što su mogli dati naši bratski narodi — krvlju njihovih najboljih sinova. Svojim besprimernim herojskim

podvizima, vojnici pali na bojnopolju utvrdili su bratstvo i uzajamnu ljubav naroda Sovjetskog Saveza i Jugoslavije.

Masovni heroizam i duboka uzajamna privrženost naših naroda rasli su i učvršćivali se u najtežim uslovima. Njihova bratska ljubav rasplamsala se u ognju rata, uz topovsku kanonadu, naročito u onim teškim danima kada su se nemačko-fašistički porobljivači obušili na Sovjetski Savez — prvu zemlju socijalizma.

Jugoslovenski borci, u svojoj borbi protiv fašističkih trupa, bili su nadahnjivani herojskom borbom i istorijskim poredama Crvene armije pod Moskvom i na Volgi, pod Kurskom i Lenjingradom, u Donbasu i u Ukrajini, na desnoj obali Dnjepra, kada je Crvena armija pokazala svoju punu nadmoćnost nad hitlerovskom armijom — najzločinnakijom oružanom snagom koja je ikada postojala.

Izjave hitlerovskih upravljača o »sjajnim operacijama odvajanja od neprijatelja«, »stabilizaciji i skraćivanju fronta«, i slične, jugoslovenski vojnik je tumačio kao približavanje definitivnog poraza fašističke vojske.

Borci Crvene armije, na svojim borbenim položajima, sa oduševljenjem i radošću su slušali vesti o uspesima Narodnooslobodilačke vojske u borbi protiv fašističkih okupatora.

Otečestvenofrontovska Bugarska je svoje jedinice poslala u Jugoslaviju da se bore protiv nemačkih zavojevača. Zajedno s jugoslovenskim i sovjetskim borcima, vojnici bugarske Narodne armije prolili su krv u borbama za oslobođenje Niša i Skoplja i na ravninama Srema.

Narodi Sovjetskog Saveza i Jugoslavije i njihove oružane snage tukli su se na život i smrt protiv nemačko-fašističkih i drugih okupatora, koji su u našim zemljama počinili čudovišne zločine primenjujući najstrašnije metode istrebljenja čitavog naroda. Baš zbog toga, već prvi susret bratskih armija na istočnim granicama Jugoslavije bio je izuzetan trenutak za borce Narodnooslobodilačke

vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, koji su se od 1941. godine hrabro borili protiv zajedničkog neprijatelja.

Izvanredno topli i dirljivi bili su susreti sovjetskih vojnika sa borcima Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

Jugoslovensko stanovništvo, koje je za vreme okupacije teško postradalo, sa radošću i oduševljenjem je presretalo borce Narodnooslobodilačke vojske i Crvene armije.

Zverstvima fašista nije bilo kraja: za svakog ubijenog okupatorskog vojnika oni su streljali do 100 talaca. Život ljudi u tom strašnom ropstvu pretvarao se u pakao. Veliku mržnju osećali su narodi Jugoslavije prema fašističkim okupatorima i njihovim pomagačima — izdajnicima otadžbine. I, evo, sada je u oslobođenom delu zemlje došao kraj svim tim patnjama.

Stanovništvo oslobođenih sela i gradova kitilo je ulice cvećem, slobodarskim parolama, jugoslovenskim i sovjetskim zastavama. Narod je spontano, svom dušom, izražavao osećanja dubokog priznanja i zahvalnosti sovjetskim i jugoslovenskim vojnicima.

Stanovnici oslobođenih krajeva pružali su veliku pomoć Crvenoj armiji i Narodnooslobodilačkoj vojsci. Oni su učestvovali u podizanju mostova i opravci puteva koje su okupatori razrušili ili oštetili, prenosili razne terete, pružali pomoć i negu ranjenicima. Jugoslovenske i sovjetske jedinice dobijale su od stanovništva dragocene podatke o neprijatelju. Prilikom oslobađanja gradova, u uličnim borbama, jugoslovensko stanovništvo je s oružjem u ruci pomagalo borcima Crvene armije i Narodnooslobodilačke vojske.

Jugosloveni se ponose time što su neki sovjetski vojnici i oficiri, koji su učestvovali u oslobođenju Beograda, izrazili želju da, ako poginu, budu sahranjeni u Beogradu.

U Jugoslaviji i Sovjetskom Savezu, u srcima mnogih pokolenja, živeće potresno sećanje na one trenutke kada je stanovništvo oslobođenih sela i gradova odavalo poslednju poštu hrabrim borcima Crvene armije i Narodnooslobodilačke vojske palim za slobodu naroda Jugoslavije.

Komandant 57. armije general N. A. Gagen, pominju-
'ći pale sovjetske vojnike, kaže da su jugosloveni redovno
nastojali da ih sahrane na trgovima naseljenih mesta, na
uzvišicama pored puteva, na najvidnijim i najlepšim me-
stima.

Na zajedničkim grobovima sovjetskih i jugoslovenskih
vojnika dižu se monumentalni spomenici, pokriveni cve-
ćem. Podigao ih je narod Jugoslavije u znak bezgranične
zahvalnosti, u želji da se njihovi herojski podvizi zauvek
sačuvaju u uspomeni današnjeg i budućeg pokolenja.

Borbena dejstva Narodnooslobodilačke vojske i Crve-
ne armije na jugoslovenskoj teritoriji dostojno su ocenile
obe zemlje. Hiljade sovjetskih i jugoslovenskih boraca i
starešina dobilo je visoka odlikovanja Sovjetskog Saveza
i Jugoslavije.

Herojska borba Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, i
drugih naroda koji su se borili protiv fašizma i za svoju
slobodu i nezavisnost, borba je snaga napretka i mira pro-
tiv snaga reakcije i rata.

Svojom borbom protiv fašističkih sila sovjetski narod
je ispunio svoj internacionalni dug prema narodima koji
su stenjali pod fašističkim ropstvom. Herojska borba so-
vjetskog naroda i grandiozne pobede njegovih oružanih
snaga za vreme drugog svetskog rata donele su Sovjet-
skom Savezu priznanje naroda svih zemalja.

Narodnooslobodilačke borbe porobljenih naroda bile
su značajan prilog opštoj borbi za rušenje fašizma.

Duh internacionalne solidarnosti uvek je duboko pro-
žimao borbu jugoslovenskih naroda protiv fašizma. Odlu-
ka Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije
o dizanju oružanog ustanka, doneta prvog dana napada
hitlerovske Nemačke na Sovjetski Savez, značila je ne
samo početak borbe za sopstvenu slobodu i nacionalnu ne-
zavisnost već i borbu za zaštitu Sovjetskog Saveza — nade
trudbenika celog sveta. U
zajedničkoj borbi sa So-
vjetskim Savezom protiv
nemačko-fašističkih zavo-

*Spomen-groblje oslobodilaca
Beograda*

jevača videli su narodi Jugoslavije jedini put za izvojevanje svoje nacionalne i socijalne slobode.

Borba naroda Jugoslavije protiv okupatora, pod rukovodstvom Komunističke partije, bila je ujedno i borba za stvaranje novog društvenog sistema — socijalizma. Ta borba je ovenčana pobedom socijalističke revolucije. Vlast je prešla u ruke radnih ljudi.

Posledica sloma fašizma u drugom svetskom ratu i revolucionarne borbe narodnih masa, na čelu s komunističkim partijama, bila je stupanje na put socijalističkog razvoja mnogih zemalja Evrope i Azije.

Sovjetski Savez je bio duboko zainteresovan da fašizmom porobljeni narodi ne samo steknu nacionalnu nezavisnost, već i uzmu vlast u svoje ruke i ostvare revolucionarni preobražaj svojih zemalja. U tome se najjasnije i odražavao zajednički osnovni interes naroda Sovjetskog Saveza i naroda drugih zemalja.

Herojska borba naroda Jugoslavije pod rukovodstvom Komunističke partije završena je pobedom. Jugoslavija je stala na put socijalističke izgradnje.

Prilikom susreta s metalnim radnicima u Beogradu 21. avgusta 1963. N. S. Hruščov je rekao da su u drugom svetskom ratu »pobedili ne samo naši narodi, već, zajedno s tim, i velika stvar socijalizma. On se još bolje učvrstio u Sovjetskom Savezu i počeo svoj pobedonosni put po mnogim zemljama Evrope i Azije. Trudbenici Jugoslavije, uzevši vlast pod rukovodstvom Komunističke partije, nisu samo podigli ekonomiku svoje zemlje, već su stvorili socijalističku državu i pristupili izgradnji novog života«.²

Pobeda naroda Jugoslavije i drugih zemalja Evrope i Azije nova je ubedljiva potvrda učenja marksizma-lenjinizma: da je pobeda revolucije u svakoj zemlji delo samog naroda date zemlje. Nikakva spoljna sila ne može za njega da izvrši tu revoluciju.

Mi smo uvek govorili, podsećao je Lenjin, da »oslobođenje trudbenika od ugnjetavanja ne može doći spolja; oni moraju sami, svojom borbom, svojim pokretom, svojom agitacijom, da se nauče da rešavaju novi istorijski zadatak.

² »Pravda«, 22. 8. 1963.

I ukoliko je taj zadatak teži, veći, ukoliko je novi istorijski zadatak odgovorniji, utoliko mora biti više ljudi, miliona onih koje treba uputiti da sami rešavaju te zadatke« (V. I. Lenjin, Dela, t. 27, str. 431).

Radnička klasa i široke narodne mase mnogih zemalja, pod rukovodstvom komunističkih i radničkih partija, u uslovima drugog svetskog rata, spojile su narodnooslobodilački pokret sa revolucionarnom borbom protiv starih reakcionarnih režima. Komunisti niza zemalja uspešno su koristili istorijske pobede sovjetskih oružanih snaga za proterivanje nemačko-fašističkih okupatora i stvaranje istinske narodne vlasti.

Osmog maja 1945. godine hitlerovska Nemačka je kapitulirala. Zajednički napori slobodoljubivih naroda krunisani su istorijskom pobedom. Srušio se Hitlerov »novi porredak« u Evropi. Porobljene zemlje stekle su svoju slobodu i nacionalnu nezavisnost.

Narodi Sovjetskog Saveza i Jugoslavije dokazali su u toku prošlog rata da su radi slobode i radi pobede pravedne stvari sposobni za besprimernu herojsku borbu i spremni na najveće žrtve. Kao pristalice mira narodi Sovjetskog Saveza i Jugoslavije teže učvršćivanju prijateljskih odnosa sa svim zemljama sveta. Oni su duboko uvereni da će se prijateljstvo i svestrana saradnja Sovjetskog Saveza i Jugoslavije neprekidno razvijati i jačati.

Borbeno drugarstvo naroda i vojnika naših zemalja, prekaljeno u ognju drugog svetskog rata, obilno zaliveno krvlju u borbi protiv fašizma, služiće uvek velikom delu učvršćivanja bratstva sovjetskih i jugoslovenskih naroda i njihovih armija. To prijateljstvo i saradnja Sovjetskog Saveza i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije odgovara bitnim interesima naroda naših zemalja i interesima svih progresivnih snaga sveta, odgovara pobedi socijalizma.

PREGLED DOKUMENTARNIH FOTOGRAFIJA

Strana

27. marta 1941. desetine hiljada Beogradana demonstriraju protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu — — — — —	12
Narodni heroj Stjepan Filipović u Valjevu, ispod vešala, kliče slobodi i poziva narod na bespoštednu borbu protiv fašističkog okupatora — — — — —	32
U Uzicu 1941: partizani sprovode zarobljene nemačke vojnike — — — — —	36
Predaja zastave 1. proleterskom bataljona Hrvatske u Brlogu (Lika) maja 1942. — — — — —	40
U Bosanskom Petrovcu, 7. novembra 1942, na praznik oktobarske revolucije, vrhovni komandant NOVJ Josip Broz Tito predaje zastavu 1. proleterskoj udarnoj brigadi — — — — —	44
Vrhovni komandant NOVJ Josip Broz Tito vrši smotru 1. dalmatinske udarne brigade na Visu 12. septembra 1944. — — — — —	56
Stab 3. ukrajinskog fronta (general-major V. M. Lajok, maršal SSSR-a F. I. Tolbuhin, general-potpukovnik P. S. Zeltov, general-pukovnik S. S. Birjuzov) — — — — —	92
Sovjetski oficir među stanovnicima oslobođenog jugoslovenskog sela — — — — —	93
Grupa oslobođenih zatvorenika iz koncentracionog logora u rejonu Bora — — — — —	93
Rukovodioci 57. armije: general armije N. A. Gagen, član Vojnog saveta general L. P. Bočarov i načelnik štaba general P. M. Verhalovič , među izviđačima — nosiocima ordena »Slava« — — — — —	100
Sovjetski vojnik među jugoslovenskom decom — — — — —	101

<i>Komandant 1. armijske grupe general-potpukovnik Peko Dapčević i politički komesar pukovnik Mijalko Todorović Plavi</i>	116
<i>Borci NOVJ upadaju u zgradu u Ulici kralja Aleksandra (sada Bulevar revolucije) br. 167-a</i>	117
<i>Sovjetski tenkisti u razgovoru sa stanovnicima Beograda</i>	152
<i>Susret Beogradana s crvenoarmejcima bio je vanredno topao</i>	153
<i>Crvenoarmejci-tenkisti i borci NOVJ dogovaraju se o daljem dejstvu protiv neprijatelja</i>	174
<i>Nekoliko hiljada Beogradana aktivno je učestvovalo u borbama za oslobodenje svoga grada</i>	175
<i>Tokom borbi za oslobodenje Beograda ispoljeno je tesno sa dejstvo jedinica NOVJ i motorizovanih delova Crvene armije</i>	196
<i>Kapetan F. Nirko drži govor nad grobom I. Andonina koji je u prisustvu velikog broja građana sahranjen na glavnom trgu u Zrenjaninu</i>	197
<i>Otpor neprijatelja je skršen i na krovovima oslobođenog grada zavijorile su se zastave nove Jugoslavije</i>	208
<i>Sovjetski automatičari, učesnici napada na Beograd</i>	209
<i>Sovjetski vojnik i borac NOV Jugoslavije čuvaju grupu zarobljenih nemačkih vojnika</i>	209
<i>20. oktobar 1944 — praznik na ulicama glavnog grada Jugoslavije: osmesi, pesme, zastave</i>	218
<i>Beogradani su masovno izlazili na ulice da bi pozdravili svoje oslobodiocce</i>	219
<i>Sovjetski tenkovi prolaze ulicama Beograda za vreme parade u čast oslobodenja grada</i>	228
<i>Stanovnici Beograda radosno pozdravljaju sovjetske borce</i>	229
<i>Beogradani su veoma srdačno pozdravili pripadnike NOVJ i Crvene armije</i>	236
<i>Mornari Dunavske ratne flotile na ulicama Beograda</i>	237
<i>Komandant 4. gardijskog mehanizovanog korpusa general-potpukovnik V. I. Zdaňov (u sredini)</i>	242
<i>Sahrana sovjetskih boraca palih za oslobodenje Beograda</i>	243

<i>Narodni heroj Mahmut Ibrahimpašić—Mašo, politički komesar 5. krajiške (kozarske) brigade</i>	— — — — —	248
<i>Heroj Sovjetskog saveza poručnik medicinske službe N. N. Kravcov</i>	— — — — —	248
<i>Heroj Sovjetskog Saveza gardijski stariji vodnik I. D. Adamenko</i>	— — — — —	248
<i>Narodni heroj Milisav Đurović, komandant bataljona u 8. crnogorskoj brigadi</i>	— — — — —	248
<i>Vrhovni komandant NOVJ Josip Broz Tito govori na Banjici 27. 10. 1944. jedinicama NOVJ koje su učestvovala u borbama za oslobodenje Beograda</i>	— — — — —	260
<i>Spomen-groblje oslobodilaca Beograda</i>	— — — — —	276

PREGLED SKICA

Oslobodena teritorija u Jugoslaviji i grupisanje snaga NOVJ i okupatora pred kraj septembra 1944. godine	80— 81
Dejstva jedinica NOVJ u Srbiji (prva polovina septembra 1944. godine)	124—125
Nastupanje NOVJ i sovjetske armije ka Beogradu (22. septembar — 20. oktobar 1944. godine)	188—189
Plan napada na Beograd (14. 10. 1944. godine)	220—221
Uništenje nemačke grupacije okružene u rejonu Boleč — Avala (18—20. oktobar 1944. godine)	246—247
Oslobodenje Beograda (14—20. oktobar 1944. godine)	252—253
Plan Beograda	264—265

N A P O M E N A

Izražavamo svoju zahvalnost svim recenzentima u Vojnoistorijskom institutu i izvan njega i svima onima koji su nam, na bilo koji način, svojim radom, predlozima i sugestijama pomogli da pripremimo ovu knjigu za štampu. Posebno se zahvaljujemo potpukovniku Mensuru Seferoviću i kapetanu I kl. Vinku Branici.

Jugoslovenski autori

S A D R Ź A J

	Strana
OD AUTORA — — — — —	5
I	
BORBA SOVJETSKIH I JUGOSLOVENSKIH NARODA PROTIV FAŠIZMA U PERIODU 1941 _ JESEN 1944. GOD.	9
II	
VOJNO-POLITICKA SITUACIJA NA BALKANU KRA- JEM SEPTEMBRA 1944. GODINE — — — — —	6 1
III	
PRIPREMA OPERACIJE — — — — —	83
<i>1. Priprema Sovjetskih trupa</i> — — — — —	87
<i>2. Priprema Jugoslovenskih jedinica, prodor u Sumadiju i u dolinu Kolubare</i> — — — — —	109
<i>3. Borbena dejstva jedinica Glavnog štaba Srbije</i> — — —	117
IV	
RAZBIJANJE NEMACKO-FAŠISTICKIH JEDINICA U BE- OGRADSKOJ OPERACIJI — — — — —	127
<i>1. Borbena dejstva jedinica NOVJ u severozapadnoj Srbiji i Sumadiji. Njihovo izbijanje na prilaze Beogradu</i> — —	127
Prodor 12. korpusa NOVJ u dolinu Save — — — — —	130
Borbena dejstva 1. proleterskog korpusa u Sumadiji i u dolini Kolubare — — — — —	138
Izbijanje 1. armijske grupe NOVJ na prilaze Beogradu i nastupanje u dolinu Velike Morave — — — — —	142
<i>2. Prodor Sovjetskih i Jugoslovenskih snaga prema Velikoj Moravi</i> — — — — —	149
Bitka na granici — — — — —	150
Gonjenje protivnika koji se povlači. Izbijanje u dolinu Ve- like Morave. Borbe na bokovima proboja — — — — —	166
<i>3. Razvoj ofanzive na Beograd (11—14. oktobra 1944)</i> — —	189
<i>4. Napad na Beograd i njegovo oslobođenje (14—20. 10. 1944)</i>	216
ZAKLJUČAK — — — — —	267
<i>Pregled dokumentarnih fotografija</i> — — — — —	279
<i>Pregled skica</i> — — — — —	281

Tehnički urednik
Dragoslav Džinić, potpukovnik

Lektor
Miloš Gajić

Korektura
*Kolektiv korektora
Vojnoistorijskog instituta*

Nacrt korica
Đorđe Gorbunov

Priloge u bakrotisku štampa
Beogradski grafički zavod

Rukopis predat u štampu 3. oktobra 1964.

Štampanje završeno 13. oktobra 1964.

Tiraž 10.000 primeraka

Štampa Vojno štamparsko preduzeće Beograd